

Ideologie

Ladislav Hejdánek

◆ kartotéční lístek | poznámky, česky, vznik: 14. 3. - 4. 4. 1967

◆ card file | notes, Czech, origin: 14. 3. - 4. 4. 1967

Ideologie [1967]

14. 3. 1967

Jestliže mythologické, náboženské (theologické) formulí jde o něco specifického, a obecně významného, pak zajisté není a nemůže existovat překážka vyjádření nemythického a nenáboženského. Naproti tomu tam, kde podstata toho, co je vyjádřeno, neodlučně souzní s mytičností a religiozitou vyjádření, nejde zřejmě o nic jiného než o mytičnost a religiozitu samotnou (jako ideologii).

*

K podstatě ideologičnosti patří jakási imanentnost myšlení, které se samo na sebe dívá vždy ze svého stanoviska, resp. které samo sebe kontroluje zase jen sebou. Ideologie dovede všechno zařadit, pojmenovat, zhodnotit tak, že sama sebe – a ještě více tu situaci, jejímž je výrazem a apologií – uchová, ověří a potvrdí. Volání k jednotě se ozývá všude tam, kde se objeví pokus o skutečnou kritiku, která je v zásadním a nesmiřitelném rozporu s jakoukoli ideologičností. K podstatě kritiky náleží, že se na stejnou skutečnost dívá z jiného hlediska než ideologie a že toto své jiné, odlišné hledisko demonstruje co možná výrazně až polemicky. Kritika nikdy nemůže zachovat jednotu s ideologií, neboť pak by z podstaty věci přestala být kritikou.

3. 4. 1967

Ideologie vždy nějak „odpovídá“ poměrům, jejichž je výrazem. Její povaha „falešného vědomí“ neznamena proto primárně a už naprosto nikoli výlučně neadekvátnost ideologie jakožto výrazu poměrů. Sám Marx si toho je vědom a upozorňuje na to, že zdroj oné „falešnosti“ je nutno hledat v samotných poměrech. Ideologie je tedy výrazem falešných poměrů, ale tak, že si není jejich falešnosti vědoma. Je jejich výrazem tak, jako by nebyly falešné, tj. tak, že současně jejich falešnost zakrývá. V tom smyslu je ideologie apologií *statu quo*, ať vědomou, cílenou anebo faktickou. Podstata ideologičnosti tkví tedy v tom, že skutečnost (poměry) je podávána, zobrazována, líčena – ale jako něco jiného než čím skutečně jest. To se pochopitelně může týkat pouze parciálního aspektu (nejde tedy o něco docela a naprosto jiného). Ona jinakost se převážně vztahuje k té stránce, kterou je nutno hodnotit (kriticky nebo nekriticky – tak v případě ideologie).

4. 4. 1967

Helmuth Plessner správně poznamenává (11872, s. 220), že pro Marxe ona náboženská hypostase představuje pouze prototyp tvorby ideologií. Kritika každé ideologie (tedy nejen náboženské) musí vyústit – má-li být hodna svého jména – v kritiku „rozdvojenosti“ samotného „světského základu“, v kompromitování „světské existence smyslu“ (a) 4. these o Feuerbachovi, b) Ke kritice Hegelovy filosofie práva, Úvod – začátek [str. 27 in 1216]). Jest celému Marxovi tedy porozumět tak, že kořenem ideologií a ideologičnosti je rozpor v samotné skutečnosti, jejíž je ideologie výrazem. Ideologie sama však je výrazem tohoto rozporu nikoli v jeho celku, nýbrž tak, že jeho rozpornost zakrývá. Ideologie je tedy výrazem jednoho z protikladů, který vydává za celek, popírajíc či spíše zakrývajíc protiklad druhý. Kritika ideologie, nemá-li upadnout sama do ideologičnosti, musí tedy odhalovat nejen rozpory v ideologii, kterou kritizuje, ale především celek rozporné skutečnosti, která dochází v ideologii svého mystifikovaného výrazu. V tom smyslu ovšem kritika musí přestat být pouhým výrazem skutečnosti, neboť jakožto „výraz“ by nikdy nemohla tuto skutečnost pojmut v jejím celku, a to znamená ovšem zároveň v její rozpornosti; kritika musí získat odstup.